

การกลายเป็นเมืองของพื้นที่ ‘วงแหวนรอบนอก’ ของกรุงเทพมหานคร: ศึกษา
กรณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Urbanization in the ‘Outer-Ring’ Area of Bangkok Metropolis: A Case Study of Phra
Nakorn Si Ayuthaya Province

กุลยา วิวิตเสวี (Kulaya Vivitasevi) *

บทคัดย่อ

จากการศึกษาพื้นที่ ‘วงแหวนรอบนอก’ ของกรุงเทพมหานคร โดยใช้แนวทางทางภูมิศาสตร์และการวิเคราะห์เนื้อหา และเลือกจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่ศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ในพื้นที่ส่วนนี้ กิจกรรมนอกภาคเกษตรเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่การทำนาในพื้นที่ไม่ได้ลดลง วิถีชีวิตของประชากรในพื้นที่ก็ไม่ได้เป็นแบบชนบทในความหมายดั้งเดิม ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานที่มีการผสมผสานกันอย่างเข้มข้นระหว่างลักษณะแบบเกษตรและนอกภาคเกษตรได้สร้างลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่ ที.จี.แม็กก็ตั้งชื่อว่า “ภูมิภาคเดสโกตา” ปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังรูปแบบการพัฒนาเมืองที่มีลักษณะเฉพาะนี้ คือ การตอบสนองของพลังท้องถิ่นที่มีต่อกระแสโลกาภิวัตน์การพัฒนาในพื้นที่นอกจากสร้างความแข็งแกร่งให้แก่บทบาทของกรุงเทพมหานครในระบบเศรษฐกิจโลกในฐานะเมืองหลวงของประเทศแล้ว ยังทำให้ประชากรท้องถิ่นมีโอกาสร้างงานนอกภาคเกษตร ในขณะที่รักษาวิถีชีวิตชุมชนของตนต่อไป แต่คุณประโยชน์ดังกล่าวก็มาพร้อมกับปัญหา เนื่องจากปัญหาดังกล่าวสืบเนื่องมาจากความมีลักษณะเฉพาะของการตั้งถิ่นฐาน ดังนั้น นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาคนี้จึงควรดัดแปลงให้เหมาะสมกับปัญหาดังกล่าว

คำสำคัญ: เดสโกตา พื้นที่มหานครส่วนที่ขยาย ภูมิภาคมหานครที่ขยายออกไป ภูมิภาคมหานคร พื้นที่ ‘วงแหวนรอบนอก’

* รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Education, Ramkhamhaeng University

Abstract

In studying the 'outer-ring' area of Bangkok Metropolis by using geographic approach and content analysis and choosing Phra Nakhon Si Ayutthaya Province as study area, it has been found that, in this area, nonagricultural activities grow rapidly. But farming does not decrease. Citizen's lifestyle in the area is not rural in conventional sense. This settlement characteristics of mixture of agricultural and nonagricultural quality resembles a distinct urban area coined "desakota region" by T.G.McGee. The forces underlying this pattern of development were the local responses to the globalization. The urban development of this type not only strengthens the role of Bangkok Metropolis in the world economy as the capital city of Thailand but also offers local people with nonagricultural employments while keeping their community lives. But there are problems accompanying this benefit which are distinct. So, policies and strategies developed for the region should be suitable for these problems.

Keywords: *desakota*, extended metropolitan area, extended metropolitan region, metropolitan region, 'outer-ring' area.

พื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประเทศไทยในปัจจุบัน คือ พื้นที่ที่ประกอบด้วยจังหวัดต่างๆ ที่มีเขตติดต่อกับพื้นที่ปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเห็นได้ชัด อันได้แก่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สระบุรี ฉะเชิงเทรา ชลบุรีและระยอง พื้นที่ห้าจังหวัดดังกล่าวถือเป็น "วงแหวนรอบนอก" (outer-ring) ของกรุงเทพมหานคร (Jones, 2002, p.123) ที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าพื้นที่ปริมณฑลทั้งห้าจังหวัด ซึ่งถือว่าเป็น "วงแหวนรอบใน" (inner-ring) ของกรุงเทพมหานคร ภูมิภาคที่ประกอบด้วยพื้นที่สามส่วน คือ กรุงเทพมหานคร พื้นที่ 'วงแหวนรอบใน' และ 'วงแหวนรอบนอก' ของกรุงเทพมหานคร ในขณะนี้รู้จักกันแพร่หลายในนาม "ภูมิภาคมหานครกรุงเทพที่ขยายออกไป" (Extended Bangkok Metropolitan Region-EBMR) (Rimmer, 1995, p.209)

สำหรับนักภูมิศาสตร์เมืองแล้ว ความน่าสนใจของพื้นที่รอบนอกของมหานครอย่างพื้นที่ 'วงแหวนรอบนอก' ของกรุงเทพมหานคร คือ การกลายเป็นเมืองในพื้นที่ พื้นที่ส่วนนี้มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาล จนยากที่พลังพื้นฐานของการกลายเป็นเมือง อันได้แก่ข้อได้เปรียบเชิงเศรษฐกิจของการเกาะกลุ่มกัน จะดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดังเช่นที่เกิดขึ้นในแถบชนเมืองของประเทศอุตสาหกรรม แต่กลับมีกิจกรรมแบบเมืองเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ การกลายเป็นเมืองของพื้นที่จึงยากที่จะอธิบายโดยทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นเมืองที่มีอยู่ (Lin, 2001, p.385) ความน่าสนใจนี้เองที่ดึงดูดนักภูมิศาสตร์สองคน คือ ที. จี. แม็กกี (T.G. McGee) และนอร์ตัน กินส์เบิร์ก (Norton Ginsburg) โดยแม็กกีและกินส์เบิร์กมองว่าการกลายเป็นเมืองในพื้นที่รอบนอกของมหานครเอเชียมีลักษณะเฉพาะ ที่เป็นแบบเอเชียและแตกต่างจากการกลายเป็นเมืองทั้งในประเทศตะวันตกและประเทศอื่นๆ ของโลกที่สาม พื้นที่ที่กลายเป็นเมืองแบบนี้ กินส์เบิร์กเรียกว่า "พื้นที่มหานครส่วนที่ขยาย" (extended metropolitan area - EMA) และเพื่อแสดงถึงลักษณะเฉพาะของการกลายเป็นเมืองของประเทศเอเชีย แม็กกีตั้งชื่อใหม่จากภาษาภาษาอินโดนีเซีย ว่า "ภูมิภาคเดสาคอตา" (*desakota region*)

ในการศึกษาของผู้เขียน ที่ศึกษาการกลายเป็นเมืองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัญหาที่ศึกษามีอยู่สามเรื่อง เรื่องแรก เกี่ยวกับความมีอยู่หรือไม่ของรูปแบบเมืองที่มีลักษณะเฉพาะตามนิยามของแม็กกี เรื่องที่สอง เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่เมือง และเรื่องที่สาม เกี่ยวกับคุณประโยชน์และปัญหาจากความมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่เมือง ซึ่งจะนำไปสู่การเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับพื้นที่เมืองที่มีลักษณะเฉพาะนี้

วิธีศึกษาที่ใช้คือ แนวทางภูมิศาสตร์และการวิเคราะห์เนื้อหา เกี่ยวกับข้อมูลที่ใช้ ผู้เขียนใช้ข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานด้านสภาพภูมิศาสตร์ ประชากร การพัฒนาระบบเศรษฐกิจสังคม ข้อมูลด้านการปกครอง ใช้ข้อมูลที่ได้โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนข้อมูลปฐมภูมิ ผู้เขียนเก็บรวบรวมจากการสังเกตและการสนทนา การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ภาครัฐ รวมทั้งประชาชนทั่วไป

ผลของการศึกษา คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้กลายเป็นเมืองไปแล้วทั้งจังหวัด แต่พื้นที่เมืองที่เกิดขึ้นในจังหวัดมีรูปแบบพิเศษที่แตกต่างจากเมืองในความหมายดั้งเดิม ปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังการกลายเป็นเมืองรูปแบบพิเศษ คือ พลังโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ และพลังท้องถิ่น การกลายเป็นเมืองรูปแบบใหม่เน้นนำมาซึ่งคุณประโยชน์ คือ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน แต่คุณประโยชน์ดังกล่าวก็มาพร้อมปัญหา ซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่เมืองรูปแบบใหม่ ที่ไม่อาจจำแนกประเภทเป็นเมืองหรือชนบทในความหมายดั้งเดิมนั้นเอง จากสภาพของปัญหาเช่นนี้ นโยบายและแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ที่มีอยู่ ซึ่งสะท้อนถึงการแยกตัว ‘เมือง-ชนบท’ จึงไม่เหมาะสม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วรรณกรรมเกี่ยวกับการกลายเป็นเมืองในพื้นที่รอบนอกหรือระหว่างเมืองขนาดมหานครของเอเชียส่วนใหญ่พัฒนาจากผลงานบุกเบิกของแม็กกีและกินสเบิร์ก พื้นที่รอบนอกหรือระหว่างเมืองขนาดมหานครของเอเชียที่แม็กกีและกินสเบิร์กสนใจในตอนแรกเริ่ม คือ พื้นที่ที่อยู่ถัดจากพรมแดนทางปกครองของมหานครที่ถูกบูรณาการเข้ากับพื้นที่ของมหานครจนกลายเป็น “ภูมิภาคมหานคร” (metropolitan region-MR) ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าว มีการผสมกันอย่างเข้มข้นระหว่างกิจกรรมเมืองและชนบท โดยความหลากหลายทางเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นในพื้นที่ลึกเข้าไปถึงครัวเรือน พื้นที่ส่วนนี้ขยายออกจากแกนกลางเมืองประมาณ 30-35 กิโลเมตร หรือมากกว่า ผลที่ตามมาของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรในภูมิภาคดังกล่าว คือ การแยกข้อแตกต่างระหว่างเมืองและชนบทดังที่เคยใช้อยู่ไม่สามารถนำมาใช้ได้อีกต่อไป การดำรงอยู่ร่วมกันของกิจกรรมเมืองและชนบทในพื้นที่ทำให้เกิดความจำเป็นที่นิยามของ ‘เมือง-ชนบท’ จะต้องถูกกำหนดขึ้นมาใหม่ ทั้งนี้ แม็กกีเสนอว่า ในการกำหนดนิยามของพื้นที่เมืองและชนบท มีองค์ประกอบสองอย่างที่ต้องพิจารณา คือ สัดส่วนจำนวนแรงงานในหน่วยพื้นที่ที่ทำงานในกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรต่อจำนวนแรงงานทั้งหมดในหน่วยพื้นที่นั้น และสัดส่วนของผลผลิตมวลรวมของกิจกรรมนอกภาคเกษตรต่อผลผลิตมวลรวมทั้งหมดในหน่วยพื้นที่นั้น โดยพื้นที่ที่กำหนดนั้นจะถูกนับเป็นหน่วยพื้นที่เมืองถ้ามูลค่าของตัวชี้วัดทั้งสองสำหรับกิจกรรมนอกภาคเกษตรมากกว่า 50% และพื้นที่ที่กำหนดนั้นจะถูกนับเป็นหน่วยพื้นที่ที่มีใช้เมืองถ้าจำนวนมูลค่าทั้งสองน้อยกว่า 50% ภูมิภาคแห่งปฏิสัมพันธ์ที่เข้มข้นที่เพิ่งปรากฏขึ้นมาเหล่านี้แม็กกีและกินสเบิร์กยืนยันว่าเป็นโครงสร้างทางพื้นที่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ แต่ส่วนมากเป็นเขตสีเทาที่ไม่ได้รับความใส่ใจจากผู้สร้างนโยบายของประเทศ (McGee, 1989)

ในเวลาต่อมา ผลงานของแม็กกีและกินสเบิร์กขยายเข้าไปในพื้นที่ที่อยู่ถัดออกไปจากพื้นที่ MR โดยพื้นที่ดังกล่าวมีอาณาเขตขยายออกจากแกนกลางเมืองถึง 100 กิโลเมตร หรือมากกว่า และในบางกรณี อาณาเขตนี้อาจถึงขนาดขยายข้ามพรมแดนรัฐชาติ กระบวนการเปลี่ยนผ่านการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แนวหลังของมหานครกลายเป็นเมืองขึ้นมาโดยปราศจากการอพยพ

เข้าของมวลประชากรขนาดใหญ่ แม้ก็และกินสเบิร์กยืนยันว่าเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบใหม่ในเอเชียที่มีลักษณะพิเศษและแตกต่างจากการกลายเป็นเมืองทั้งในโลกตะวันตกและประเทศอื่นๆ ของโลกที่สาม มหานครที่มีพื้นที่ส่วนที่กลายเป็นเมืองแบบกิจกรรมทางเกษตรและมีใช้เกษตรผสมกันอย่างเข้มข้นขยายข้ามพรมแดนของ 'ภูมิภาคมหานคร' นี้ กินสเบิร์กเรียกว่า "ภูมิภาคมหานครที่ขยายออกไป" (extended metropolitan region-EMR) ส่วนพื้นที่นอกพรมแดนของ MR ที่กลายเป็นเมืองแบบนี้เรียกว่า "พื้นที่มหานครส่วนที่ขยาย" (extended metropolitan area-EMA) พื้นที่โชนสุดท้ายซึ่งประกอบส่วนเป็น EMR ที่เรียกว่า EMA นี้เอง ที่ต่อมาแม็กก็ตั้งชื่อใหม่จากภาษาฮาวายอินโดนีเซียว่า ภูมิภาค*เดสโกตา*

รูปลักษณะทางพื้นที่ของเมืองเอเชียตามสมมติฐานที่เสนอโดยแม็กก็ปรากฏตามภาพ 1 ในตัวอย่างตามภาพนี้ ภูมิภาคระบบเศรษฐกิจทางพื้นที่หลักห้าภูมิภาคถูกบ่งชี้ ดังนี้

- (1) เมืองหลัก (major city) ของระบบลำดับศักดิ์เมือง ซึ่งมีอยู่เสมอที่ในบริบทเอเชียถูกครอบงำโดยเมืองที่มีขนาดใหญ่หนึ่งหรือสองเมือง
- (2) ภูมิภาคเมืองรอบนอก (peri-urban) ซึ่งเป็นพื้นที่ล้อมรอบเมืองหลักภายในระยะเดินทางไปกลับประจำวันของบริเวณแกนกลางเมือง ในบางส่วนของเอเชีย ภูมิภาคเหล่านี้สามารถขยายจนถึงสามสิบกิโลเมตรจากบริเวณแกนกลางเมือง
- (3) ภูมิภาค*เดสโกตา* ซึ่งเป็นภูมิภาคแห่งการผสมกันอย่างเข้มข้นของกิจกรรมทางเกษตรและนอกภาคเกษตร ซึ่งมักขยายไปตามแนวถนนที่สำคัญ แต่ก่อนภูมิภาคเหล่านี้มีประชากรหนาแน่นซึ่งทำงานเกษตรที่โดยส่วนใหญ่เป็นที่นาในที่ลุ่ม
- (4) ภูมิภาคชนบทที่ประชากรหนาแน่น ซึ่งเกิดขึ้นในประเทศเอเชียหลายประเทศ โดยเฉพาะประชากรที่ประกอบ การเกษตรนาข้าวในที่ลุ่ม
- (5) ภูมิภาคห่างไกล ที่มีประชากรบางตาที่พบในประเทศเอเชียหลายประเทศ ซึ่งเอื้อต่อโครงการอพยพไปตั้งเมืองและการพัฒนาการเกษตรรูปแบบต่างๆ

แม้มีความหลากหลายในบรรดาภูมิภาค*เดสโกตา* แต่แม็กก็ก็ยืนยันว่า ภูมิภาคเหล่านี้มีเงื่อนไขหลายอย่างร่วมกัน คือ ประชากรขนาดใหญ่ที่ทำงานในการเพาะปลูกข้าวแบบถือครองขนาดเล็ก มีการเพิ่มมากขึ้นในกิจกรรมนอกภาคเกษตรในพื้นที่ ซึ่งแต่ก่อนเคยเป็นพื้นที่เกษตร มีการเคลื่อนย้ายของประชากรในระดับมากที่สุด มีการผสมกันอย่างเข้มข้นของการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีการเข้าร่วมส่วนของสตรีที่เพิ่มมากยิ่งขึ้นในแรงงานนอกภาคเกษตร และในขอบเขตหนึ่ง เป็นเขตที่มองไม่เห็นหรือมีสีเทาจากทัศนะของทางการ (ดูรายละเอียดใน McGee, 1989, pp.93-108; Ginsburg, 1991, pp.27-46)

แบบจำลอง*เดสโกตา*ถูกนำไปใช้ศึกษาภูมิภาคมหานครหลายแห่งของเอเชีย แม้ 'ภูมิภาคมหานครกรุงเทพ' เองก็เคยมีผู้นำแบบจำลองนี้มาศึกษา แต่การศึกษาส่วนใหญ่จำกัดอยู่ภายในพื้นที่ 'วงแหวนรอบใน' และผลการศึกษากฎว่าแบบแผนการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ศึกษาลงรอยกับแบบจำลอง เช่น การศึกษาของวัฒนา อิศรางกูร ณ อยุธยา (Issarangura, 1990) กรีนเบิร์ก (Greenberg, 1994) และอิคบาล (Iqbal, 1990) เป็นต้น โดยพลังขับเคลื่อนที่ก่อรูปแบบแผนการกลายเป็นเมืองดังกล่าวคือ พลังโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ในประเทศอุตสาหกรรมได้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่าการแบ่งงานระหว่างประเทศแบบใหม่ ที่กิจกรรมทางอุตสาหกรรมย้ายฐานการผลิตมายังประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งที่ดินและแรงงานมีราคาถูก ในการเลือกที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมภายในประเทศที่กำลังพัฒนาของอุตสาหกรรมเหล่านี้ พื้นที่ที่เป็นที่สนใจของอุตสาหกรรมเหล่านี้จะเป็นพื้นที่รอบนอกมากกว่าพื้นที่แกนกลางเมือง พื้นที่ส่วนนี้จึงกลายเป็นแหล่งดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ อนึ่ง รูปแบบการกลายเป็นเมืองของพื้นที่ชนบทที่อยู่รอบนอกหรือระหว่างเมืองขนาดมหานครของเอเชียที่มีการผสมกันอย่างเข้มข้นระหว่างกิจกรรมเกษตรและนอกภาคเกษตรนี้ แม้ในประเทศสังคมนิยมอย่างจีน ก็ปรากฏว่าเกิดขึ้นได้

เช่นกัน หากพื้นที่ส่วนนั้นพลังโลกาภิวัตน์เจาะทะลุเข้าไปถึง (Lin, 2001, p.400) ซึ่งการดำเนินงานของพลังโลกาภิวัตน์ดังกล่าวมีลักษณะทำนองเดียวกับการก่อรูปแบบภูมิภาคเดสากอตาของมหานครอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Webster & Muller, 2009; McGee, 1995, pp. 17-20)

สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับการกลายเป็นเมืองของพื้นที่ ‘วงแหวนรอบนอก’ ของ EMR ก็คือ การกลายเป็นเมืองในพื้นที่ส่วนนี้ไม่สามารถอธิบายได้โดยทฤษฎีที่อาศัยเมืองเป็นฐานที่ครอบงำวิชาการมาช้านาน กล่าวคือ ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ข้อได้เปรียบเชิงเศรษฐกิจของการเกาะกลุ่มกันและการประหยัดจากขนาดอันเป็นผลของการเกาะกลุ่มกันเป็นพลังพื้นฐานของการกลายเป็นเมือง จากความเชื่อเช่นนี้ คุณลักษณะของเมืองตามทฤษฎีนี้คือ ความเป็นศูนย์กลางและความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ แต่ในพื้นที่ ‘วงแหวนรอบนอก’ ของ EMR ซึ่งกลายเป็นเมืองแบบภูมิภาคเดสากอตา มีการปรากฏขึ้นมาของพื้นที่เมืองรูปแบบใหม่ที่ใช้ประโยชน์ที่ดินไม่สม่ำเสมอ อย่างพื้นที่เมืองในความหมายดั้งเดิม โดยปฏิสัมพันธ์ประจำวันภายในพื้นที่เมืองรูปลักษณะนี้เป็นไปได้มิใช่เพราะศูนย์กลางหรือความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ แต่เพราะเทคโนโลยีการขนส่งและการสื่อสารทำให้ข้อจำกัดทางพื้นที่

ภาพ 1 รูปลักษณะทางพื้นที่ของประเทศเอเชียตามสมมติฐานที่เสนอโดยแม็กกี



ที่มา: McGee, 1991, p.6

ของธุรกรรมที่ล้นไหลอยู่บนพื้นที่ดังกล่าวลดลง จนความเป็นศูนย์กลางและความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์มิได้เป็นสาระสำคัญต่อวิถีชีวิตเมือง ดังที่แม็กกี เรียกว่าการปฏิวัติเชิงธุรกรรม (McGee, 1995, pp.17-20)

พื้นที่เมืองแบบใหม่ที่มีการผสมกันอย่างซับซ้อนระหว่างกิจกรรมทางเกษตรและนอกภาคเกษตรและลึกจนถึงครัวเรือนนี้นำมาซึ่งคุณประโยชน์ คือการเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือนและโอกาสจ้างงานนอกภาคเกษตรของเกษตรกร แต่การเติบโตของพื้นที่ส่วนนี้ก็เกิดขึ้นพร้อมปัญหา ดังเช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ขัดแย้งกัน ปัญหาเหล่านี้กระตุ้น

ให้นักวิชาการแสวงหาแนวทางในการแก้ไข แนวทางที่เสนอโดยส่วนใหญ่มีส่วนคล้ายกัน คือ ต้อนรับการพัฒนาในพื้นที่ส่วนนี้ และไม่ได้เห็นว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่อยู่เบื้องหลังการกลายเป็นเมืองรูปแบบนี้เป็นสิ่งที่จะทำลายท้องถิ่นหรือชุดทรัพยากรจากท้องถิ่นดังเช่นในยุคอาณานิคม และเห็นว่ารัฐบาลควรดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศเข้ามาในพื้นที่ให้มากที่สุด ในขณะเดียวกัน ก็รักษาคุณลักษณะที่เป็นคุณไว้ เช่น การรักษาความสมดุลระหว่างภาคเกษตรและอุตสาหกรรม (Kelly, 1999) การพัฒนาให้พื้นที่ส่วนนี้มีความทันสมัยโดยคงภูมิภาคเมืองแบบท้องถิ่นไว้ (Webster, 1995) รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันให้เหมาะสมกับพื้นที่ (Kaothien, 1995; Robinson, 1995, pp.105-107)

ปรากฏการณ์การกลายเป็นเมืองในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่กลายเป็นเมือง

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือเป็นระยะทาง 76 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2,556.64 ตารางกิโลเมตร ภูมิประเทศของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่ม ตลอดพื้นที่ของจังหวัดมีแม่น้ำสายไหลผ่าน โดยในระหว่างแม่น้ำทั้งสี่สายนี้มีคลองน้อยใหญ่เชื่อมต่อกันเป็นโครงข่าย พื้นที่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงเหมาะกับการเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำการค้า

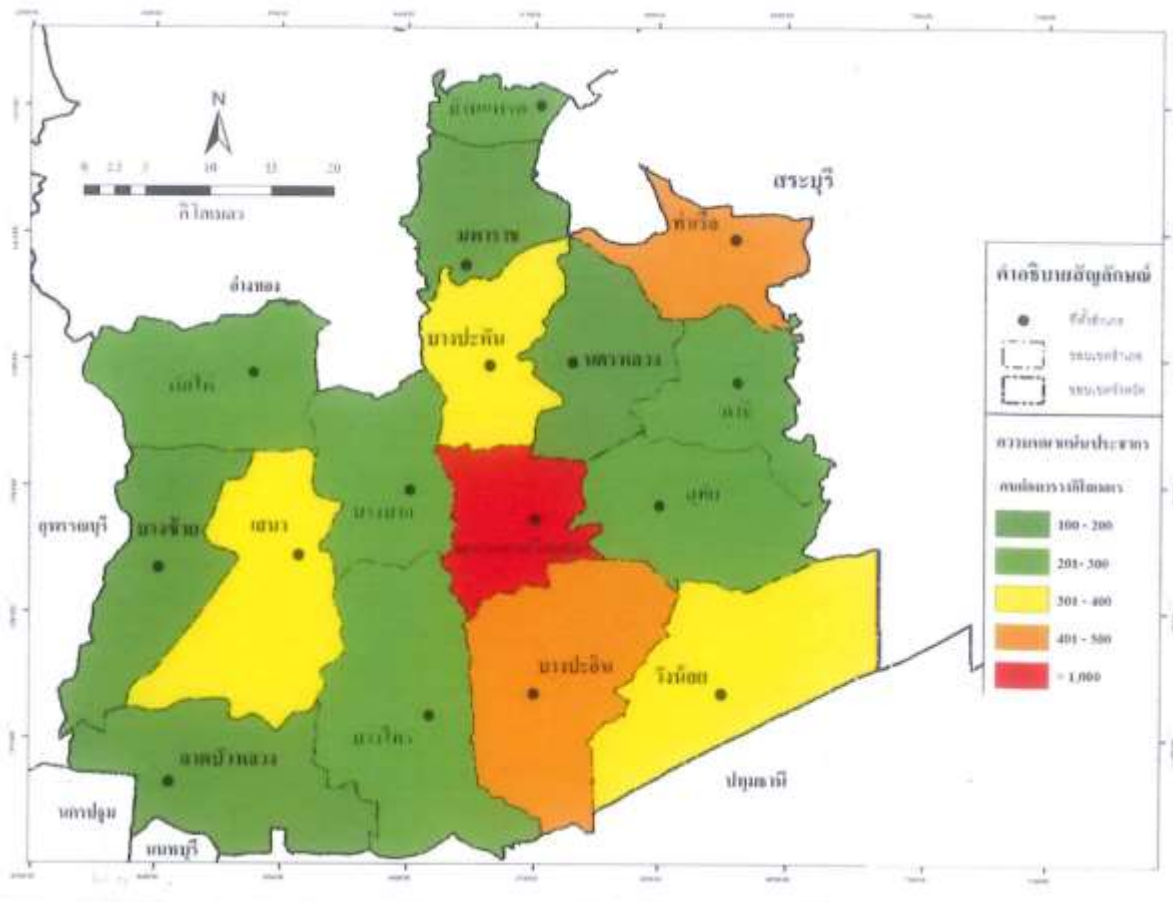
ในด้านภูมิศาสตร์การปกครอง ในช่วงพ.ศ.2556 - 2557 จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแบ่งพื้นที่จังหวัดออกเป็น 16 อำเภอ ตำบล 209 ตำบล หมู่บ้าน 1,459 หมู่บ้าน สำหรับการปกครองท้องถิ่น มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 121 แห่ง เทศบาล 36 แห่ง ซึ่งประกอบด้วยเทศบาลนคร 1 แห่ง คือ เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา เทศบาลเมือง 4 แห่ง คือ เทศบาลเมืองโยธยา เสนา ผักไห้และลำตาเสา และเทศบาลตำบล 31 แห่ง

ประชากรของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเมื่อปี 2556 มีการกระจายตัวไปตามอำเภอต่างๆ โดยอำเภอพระนครศรีอยุธยาได้รับแบ่งไปมากที่สุด คือ 140,087 คน นอกจากอำเภอพระนครศรีอยุธยาแล้ว ส่วนแบ่งจำนวนประชากรตกลงทันที อำเภอบางปะอินซึ่งมีประชากรเป็นอันดับรองลงมามีประชากร 99,871 คน อันดับสามและสี่คือ อำเภอวังน้อย และเสนา มีจำนวนประชากรน้อยลงครึ่งหนึ่งของอำเภอพระนครศรีอยุธยา คือ 70,155 คน และ 66,703 คน ตามลำดับ ส่วนอำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุดมีสามอำเภอ คือ อำเภอบ้านแพรกมี 9,080 คน อำเภอบางซ้ายมี 19,501 คน และอำเภอมหาราชมี 23,633 คน อำเภอที่เหลือมีประชากรปานกลาง คือ ประมาณสามหมื่นถึงห้าหมื่นคน อำเภออุทัยซึ่งเป็นที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรมส่งออกที่สำคัญในปัจจุบันรวมอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย โดยสรุปคือ ประชากรของจังหวัดพระนครศรีอยุธยากระจุกตัวมากอยู่ที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา บางปะอิน วังน้อยและเสนา ความหนาแน่นของประชากรทั้งจังหวัดในปีนี้มีค่าเฉลี่ย 308 คน ต่อตารางกิโลเมตร (ดูภาพ 2)

ในปี 2556 แรงงานอายุ 15 ปีขึ้นไปของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีงานทำมีจำนวนรวม 413,620 คน ในบรรดาผู้ทำงานเหล่านี้ มีผู้ประกอบอาชีพเกษตรซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวนา 9.91 % โดยผู้ประกอบอาชีพเกษตรเหล่านี้กระจายอยู่ในทุกอำเภอ ไม่เว้นแม้แต่อำเภอพระนครศรีอยุธยาซึ่งเป็นอำเภอที่มีประชากรมากและหนาแน่นที่สุด ในปีนี้ ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดมีมูลค่า 328,259 ล้านบาท ทำให้ประชากรของจังหวัดมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี 377,243 บาท หรือ 31,437 บาทต่อเดือน ผลิตภัณฑ์มวลรวมดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นผลจากการผลิตในภาคเศรษฐกิจนอกเกษตร ซึ่งมีมากกว่าการผลิตภาคเกษตรหลายเท่าตัว คือในปีนี้ มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภาคเกษตรของจังหวัดมีเพียง 4.17%

จากการวิเคราะห์โครงสร้างการประกอบอาชีพของประชากรถึงในระดับตำบล พบว่าโดยภาพรวมจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่เมืองทั้งหมด ไม่มีพื้นที่ใดที่มีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมากกว่า 50% เลย แม้ในอำเภอที่มีผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในอัตราสูง คือ อำเภอลาดบัวหลวง บางซ้ายและอำเภอสนาส่วนตะวันตก อนึ่ง จากการศึกษาตำบลสองตำบลที่ระดับความเป็นเมืองต่ำสุด คือ ตำบลหนองไม้ซุง ซึ่งอยู่ในอำเภอที่เป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรม และตำบลวังพัฒนาซึ่งอยู่ในอำเภอบางซ้าย สัดส่วนของผู้ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรในสองตำบลนี้ก็ยังสูง คือ 72.88% สำหรับตำบลหนองไม้ซุง และ 55% สำหรับตำบลวังพัฒนา จึงกล่าวได้ว่าพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้กลายเป็นเมืองไปแล้วทั้งจังหวัด (ดูภาพ 3) โดยอัตราการกลายเป็นเมืองตามลักษณะทางประชากรและเศรษฐกิจของจังหวัดดังกล่าวเห็นได้ว่าสูงกว่าอัตราการกลายเป็นเมืองที่วัดได้จากประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล

ภาพ 2 ความหนาแน่นของประชากรรายอำเภอจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2556

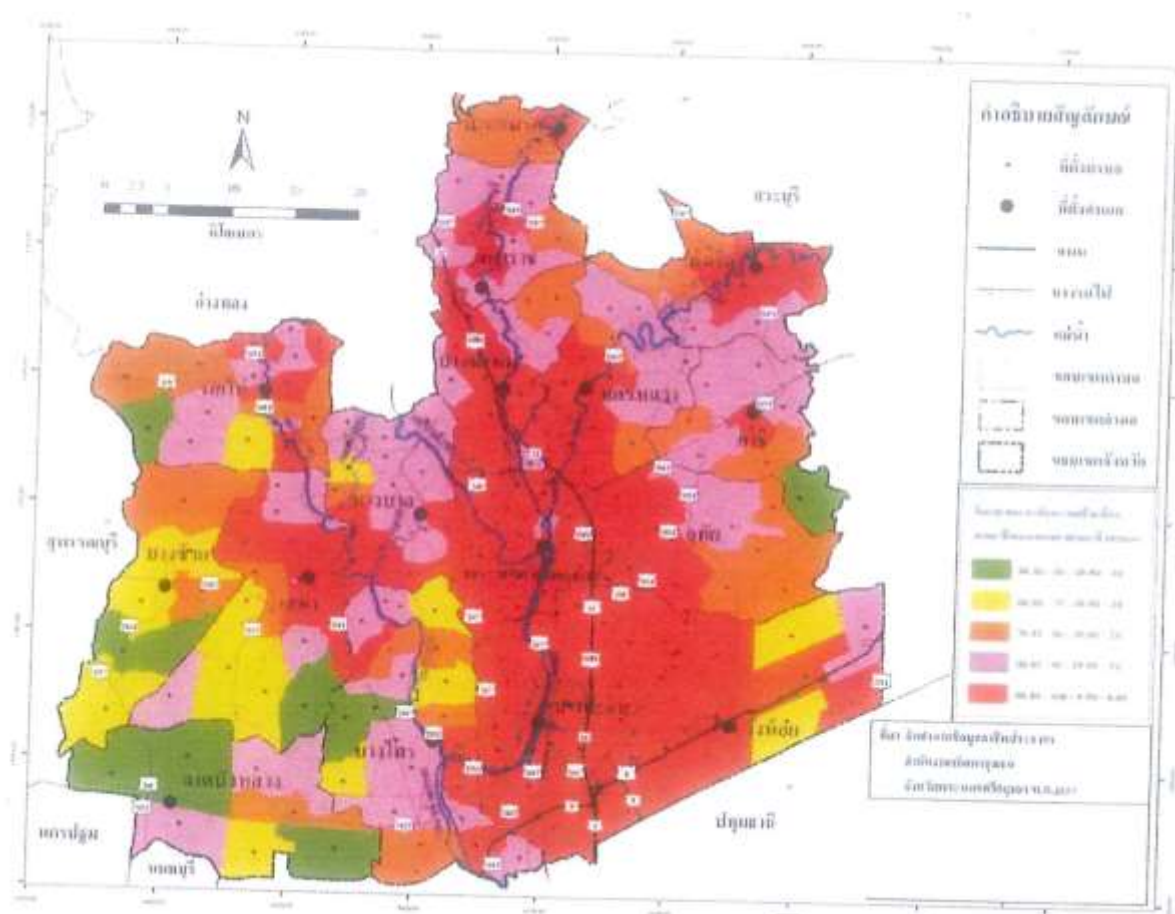


ที่มา: กุลยา วิวิตเสวี, พ.ศ. 2559, หน้า 45

การพัฒนาอุตสาหกรรมและการกลายเป็นเมืองในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรในพื้นที่เปลี่ยนมาทำงานนอกภาคเกษตร การกลายเป็นเมืองของพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เป็นผลมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมเช่นกัน การพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดเริ่มมีความเข้มข้นตั้งแต่ทศวรรษ พ.ศ. 2535 โดยก่อนหน้านี้ กิจกรรมอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกยังกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครและพื้นที่ ‘วงแหวนรอบใน’ ของกรุงเทพมหานคร ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยส่วนใหญ่เป็นเพียงโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปวัตถุดิบด้านเกษตร เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อยไม้ โรงงานผลิตวัสดุก่อสร้างจำพวกซีเมนต์ อิฐและทราย รวมทั้งอุตสาหกรรมในครัวเรือนซึ่งเป็นงานฝีมือของเกษตรกรในช่วงว่างจากฤดูกาลทำนา ความเข้มข้นของการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดเป็นผลของนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ สิ่งที่ยกถึงการกลายเป็นอุตสาหกรรมของจังหวัดคือ การเพิ่มขึ้นทั้งจำนวนสถานประกอบการอุตสาหกรรม เงินทุนและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์สินค้าที่ผลิต โรงงานอุตสาหกรรม

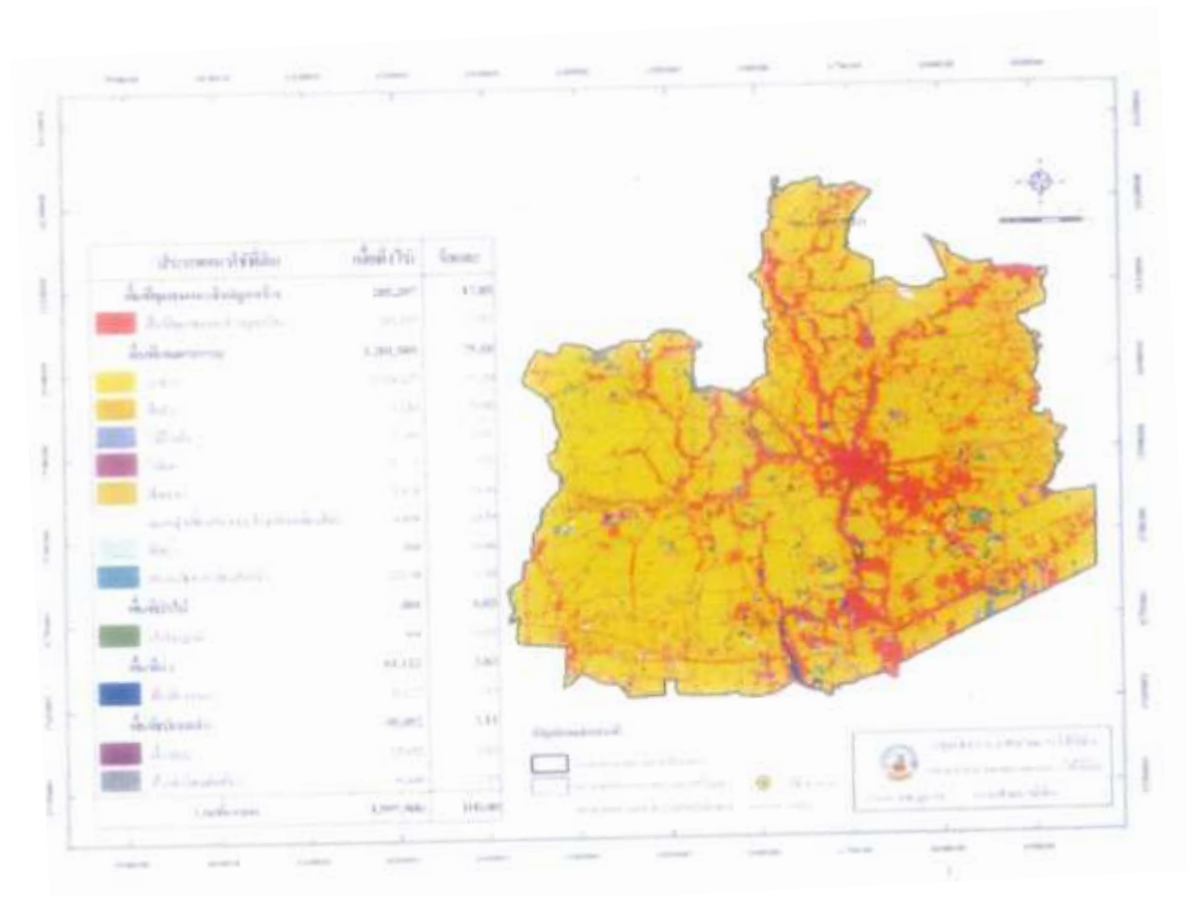
ภาพ 3 พื้นที่ที่กลายเป็นเมืองในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2558



ที่มา: กุลยา วิวิธเสรี, พ.ศ. 2559, หน้า 109

การพัฒนาอุตสาหกรรมภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้มีผลให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ โดยทำให้แรงงานซึ่งส่วนใหญ่เคยอยู่ในภาคเกษตรเปลี่ยนมาเป็นอาชีพนอกภาคเกษตรมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ แรงงานนอกภาคเกษตรซึ่งในปี 2556 มีจำนวนถึง 90% นอกจากเป็นผลของการเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรในพื้นที่แล้ว ยังเป็นผลมาจากการย้ายถิ่นเข้ามาของประชากรในที่อื่น สิ่งที่น่าสังเกตคือ อำเภอที่จำนวนประชากรเติบโตมากกว่าอำเภออื่นในช่วงปี 2536 - 2546 และ 2546 - 2556 คือ อำเภอพระนครศรีอยุธยา บางปะอิน วังน้อยและอุทัย การเพิ่มขึ้นของประชากรอำเภอบางปะอิน วังน้อยและอุทัย เห็นได้ชัดเจนว่า

ภาพ 4 การใช้ประโยชน์ที่ดินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปี 2558



ที่มา: กลุ่มวิเคราะห์สภาพการใช้ที่ดิน กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน, พ.ศ.2558.

เนื่องจากการเป็นพื้นที่ซึ่งมีเขตประกอบการอุตสาหกรรม อันเป็นผลของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ผิดกับอำเภอพระนครศรีอยุธยาซึ่งเป็นศูนย์กลางประชากรมาก่อนที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรม

ลักษณะการกลายเป็นเมืองในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แม้การพัฒนาอุตสาหกรรมมีผลให้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ แต่ในกรณีของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากกรณีทั่วไป กล่าวคือ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่จังหวัดนี้ยังคงเป็นพื้นที่ของเกษตรกรรม โดยที่ดินของจังหวัดถูกใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรสูงถึง 75.18% ในขณะที่พื้นที่ที่ถูกใช้เป็นพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง ซึ่งหมายถึงพื้นที่เมืองมี 17.85% (ดูภาพ 4) อนึ่ง จากการศึกษาในตำบลและครัวเรือนได้พบว่า สมาชิกของตำบลและครัวเรือนเดียวกันประกอบอาชีพเกษตรและนอกภาคเกษตรอาศัยอยู่ด้วยกันเป็นปกติ พื้นที่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงเป็นพื้นที่ที่แม็กก็เรียกว่า ภูมิภาค*เดสลาโกตา* คือ ลักษณะของพื้นที่เมืองที่มีการผสมกันอย่างเข้มข้นระหว่างความเป็นเมืองและชนบทที่แตกต่างจากพื้นที่เมืองตามความหมายดั้งเดิม คือ เป็นเมืองแบบไร้รูปแบบที่แม็กก็และโรบินสันอธิบายว่า เหมือนตัวอัมบิ (McGee & Robinson, 1995, p.ix-x) และการกลายเป็นเมืองแบบนี้ เวบสเตอร์และมุลเลอร์อธิบายว่า เป็น"กระบวนการเปลี่ยนรูปร่างของพื้นที่ทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมแบบไม่ปะติดปะต่อกัน" (Webster & Muller, 2009, p.280)

ความเป็นพื้นที่เมืองแบบ*เดสลาโกตา* เกิดจากลักษณะเฉพาะของการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดหลายประการ คือ กิจกรรมอุตสาหกรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีแรงดึงดูดประชากรภายนอกเข้ามาตั้งถิ่นฐานและเพิ่มจำนวนประชากรในจังหวัดได้ก็จริง แต่อัตราการขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานและการเพิ่มจำนวนประชากรจากการย้ายถิ่นเข้ามามีจำนวนน้อยกว่าที่กิจกรรมอุตสาหกรรมสามารถดึงดูดได้จริง โดยข้อเท็จจริงแล้ว โรงงานอุตสาหกรรมโดยเฉพาะที่มีการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศมีการนำเข้าแรงงานจำนวนมากหลายหมื่นคนจากกรุงเทพมหานครทุกวัน โดยรถบริการรับ-ส่งของโรงงาน เนื่องจากโรงงานส่วนมากใช้เทคโนโลยีการผลิตระดับก้าวหน้า จึงต้องใช้แรงงานมีฝีมือและกึ่งมีฝีมือนอกเหนือจากแรงงานที่หาได้ในจังหวัด แต่ด้วยระยะทางที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร แรงงานจำนวนมากเหล่านี้จึงเป็นผู้สัญจรไป-กลับประจำวัน ไม่ใช่ผู้ปักหลักพักค้างหรืออยู่อาศัยในพื้นที่ เช่นเดียวกันกับอุปสงค์ในท้องถิ่นเอง ความมีระยะทางใกล้กับกรุงเทพมหานครซึ่งมีอุปทานสินค้ามากกว่ารวมทั้งการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ซึ่งทำให้สินค้าและบริการส่งถึงมือโดยไม่ต้องเดินทางก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้การลงทุนขยายพื้นที่บริการถูกจำกัด อุปสรรคต่อการเติบโตทางพื้นที่เช่นนี้มีเหมือนกันทุกแห่งในจังหวัด ไม่ว่าสถานที่นั้นจะมีแรงดึงดูดทางเศรษฐกิจหรือไม่ก็ตาม การกลายเป็นเมืองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจึงไม่แสดงออกด้วยการขยายตัวของพื้นที่อาคารและสิ่งก่อสร้างแบบกดดันและรุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรมออกไป ในทางตรงกันข้าม พื้นที่สำหรับกิจกรรมเมืองและเกษตรกลับตั้งอยู่เคียงคู่กัน และในพื้นที่ดังกล่าว กิจกรรมทั้งสองประเภทดำเนินไปพร้อมกันตลอดพื้นที่ พื้นที่เมืองจึงไม่มีศูนย์กลาง แต่มีลักษณะเป็นภูมิภาคเมือง สิ่งที่แสดงลักษณะเฉพาะของการกลายเป็นเมืองในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ต่างจากการกลายเป็นเมืองในประเทศตะวันตกก็คือ แม้ในขณะนี้ภูมิทัศน์ของจังหวัดก็ยังเหมือนภูมิทัศน์ของพื้นที่ 'วงแหวนรอบนอก' ของกรุงเทพมหานคร ที่นักวิชาการไทยและตะวันตกสังเกตเห็นเมื่อเกือบสองทศวรรษมาแล้ว นั่นคือ พื้นที่การค้าปลีกที่เรียกว่า *edge city* ซึ่งมีอยู่อย่างดาษดื่นในพื้นที่รอบนอกมหานครของสหรัฐอเมริกาไม่มีปรากฏให้เห็นในพื้นที่ (ดู Kaothien & Webster, 2000)

นอกจากการไม่ขยายตัวของพื้นที่อาคารและสิ่งปลูกสร้างดังกล่าวมาแล้ว ปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้การกลายเป็นเมืองในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไม่แตกต่างจากการกลายเป็นเมืองในความหมายดั้งเดิม คือ การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตข้าวที่ได้รับการพัฒนาไปสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรทำนาทุกขั้นตอน ทำให้ความจำเป็นในการใช้แรงงานคนลดน้อยลงไป การทำนาจึงไม่ยุ่งยากเหมือนเดิม ดังที่มีการเรียกขานกันว่า "ใช้ฮัลดึงทำนา" คือ ชาวนาใช้โทรศัพท์มือถือสั่งการในขั้นตอนต่างๆ จนเกือบไม่ต้องลงมือทำนาจริงๆ จากวิธีทำนาแบบใหม่ที่ไม่ซับซ้อนยุ่งยาก แม้ชาวนาที่มีอายุมากแล้วก็ยังสามารถทำนาต่อไปได้ และนอกจากนาของตนแล้ว ชาวนายังอาจเช่านาจากคนอื่นเพิ่มเติม ความก้าวหน้าของการทำนาทำให้ที่นาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไม่เคยถูกทิ้งร้าง โดยทั่วไป ชาวนาไม่ว่าฐานะทางเศรษฐกิจดีหรือไม่จะไม่ลงทุนซื้อที่นาซึ่งราคาสูงมาก และได้ผลผลิตข้าวไม่คุ้มราคา เจ้าของที่ดินที่ไม่ได้ทำนาเองส่วนใหญ่เป็นผู้มีฐานะดี แม้ค่าเช่าที่ได้จะไม่คุ้มกับค่าเสียโอกาสของราคาที่ดิน แต่ขณะรอขาย การให้ชาวนาเช่าเพาะปลูกข้าวยังนำมาซึ่งผลประโยชน์ในรูปของค่าเช่าและมีผู้ดูแลที่ดินไม่ให้รกร้าง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับเจ้าของที่ดินที่เกื้อกูลกันเช่นนี้มีผลทำให้อาชีพทำนอยังดำรงอยู่ในจังหวัดนี้

พัฒนาการอีกอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของพื้นที่เกษตร คือ การพัฒนาวิธีการดำเนินชีวิตของชาวนา วิธีการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงและเทคโนโลยีคมนาคมและการขนส่ง เช่น โทรศัพท์มือถือ รถจักรยานยนต์ ส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรและเวลาของชาวนาได้หลายลักษณะ ชาวนาโดยทั่วไปเพิ่มงานเพื่อเสริมรายได้ เช่น เลี้ยงเป็ด ทำบ่อเลี้ยงปลา ทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน ค้าขายในหมู่บ้านโดยการเปิดร้านขายของชำซึ่งเจ้าของสามารถสั่งซื้อสินค้าทางโทรศัพท์ให้มาส่งถึงที่โดยไม่ต้องขนของเอง วิธีการดำเนินชีวิตของชาวนาจึงไม่เป็นแบบยังชีพ แต่มีลักษณะการทำงานแบบมีระบบ การกลายเป็นเมืองจึงเกิดขึ้นทั่วไปทั้งพื้นที่จังหวัด โดยไม่ยกเว้นแม้แต่ในพื้นที่เกษตรกรรม อนึ่ง แม้เกษตรกรโดยมากไม่ยอมให้บุตรหลานของตนทำนา แต่เนื่องจากการประกอบอาชีพทำนามีรายได้สูงพอสมควร จึงมีกลุ่มชาวนาที่ประสบความสำเร็จมีความภาคภูมิใจในอาชีพทำนา และยังมีคนนอกจำนวนหนึ่งที่สนใจในการทำนาคนนอกเหล่านี้ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร แต่ใช้เวลาว่างจากงานประจำมาทำนาเพื่อเป็นรายได้เสริมหรือพักผ่อนหย่อนใจ ที่เรียกกันทั่วไปว่า "เกษตรกรวันหยุด" แม้บุตรหลานของชาวนาที่ทำงานอยู่นอกภาคเกษตร ก็มีจำนวนหนึ่งที่หันกลับมาทำนาเป็นอาชีพเสริม

ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงไม่พบปรากฏการณ์การรุกไล่พื้นที่เกษตรกรรมโดยกิจกรรมอุตสาหกรรมจนถึงขนาดที่กิจกรรมทางเกษตรจะถูกบีบให้ออกจากพื้นที่ไปในที่สุด ดังที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเดลาโวกาของมหานครเมนิลา (Kelly, 1999) และในช่วงเวลาอันใกล้นี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่น่าจะเกิดขึ้นในจังหวัดนี้

แม้พื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจะพ้นสภาพความเป็นชนบทและจังหวัดพระนครศรีอยุธยาถูกบูรณาการเข้ากับกรุงเทพมหานครไปแล้วในทางพฤตินัย แต่ในทางนิตินัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยายังมีสถานะเป็นหน่วยงานภูมิภาคเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ การวางผังเมืองของจังหวัด ก็ยังถือว่าหน่วยงานท้องถิ่นดังเช่น องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาลตำบล เป็นเมืองที่อยู่ในลำดับศักดิ์เมือง (ดู คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยรังสิต, พ.ศ. 2550) ส่วนแนวทางพัฒนาที่สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่เมืองและการบูรณาการเข้ากับกรุงเทพมหานครของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ที่รับรู้ความมีอยู่ของ EBMR และมีการเสนอให้จัดตั้งหน่วยงานที่ปรึกษา (Rimmer, 1995) นั้น ข้อเสนอดังกล่าวไม่มีการนำไปปฏิบัติจนกระทั่งบัดนี้

คุณประโยชน์และปัญหาของการกลายเป็นเมืองแบบเดสโกตา

การกลายเป็นเมืองแบบเดสโกตาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้คุณประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ โดยทำให้จังหวัดนี้เป็นจังหวัดที่มั่งคั่ง โดยในปี 2555 ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดมีมูลค่าถึง 328,259 ล้านบาท และประชากรของจังหวัดมีรายได้ต่อคนต่อปีถึง 377,243 บาท ที่สำคัญคือ ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจดังกล่าวประชากรของจังหวัดได้มาโดยไม่ต้องทิ้งครอบครัวและวิถีชีวิตเกษตรกรรมเสียทีเดียว ภายในพื้นที่เมืองแบบนี้ เกิดปรากฏการณ์ดังที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองแบบเดสโกตาของจีน คือ "ชาวนาที่นาแต่ไม่ทิ้งหมู่บ้าน และเข้าโรงงานแต่ไม่เข้าเมือง" (Lin, 2001,p.400) อนึ่ง เนื่องจากจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอื่นในพื้นที่ 'วงแหวนรอบนอก' ของกรุงเทพมหานครได้ถูกบูรณาการเข้ากับกรุงเทพมหานครแล้ว การกลายเป็นเมืองในพื้นที่จึงเสริมความแข็งแกร่งของกรุงเทพมหานครในระบบเศรษฐกิจโลก ดังที่มีการกล่าวกันว่า ด้วยผลผลิตทางอุตสาหกรรมและระดับรายได้ต่อหัวของกรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานครเป็น "แผ่นดินแทรก" (enclave) ที่เหมือนประเทศพัฒนาแล้วซึ่งอยู่ภายในประเทศไทยซึ่งกำลังพัฒนา (Jones, 2002, p.121)

แต่การกลายเป็นเมืองแบบนี้ก็มีพหุปัญหามากมาย ปัญหาแรกที่เห็นได้ทั่วไปในจังหวัด คือ การใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไร้ระเบียบและขัดแย้ง อย่างเช่น ที่อำเภอบางปะอิน วังน้อยและอุทัย โดยเฉพาะที่อำเภอบางปะอินในเขตตำบลพระอินทราชาหรือที่เรียกว่าย่านประตูน้ำพระอินทร์ ที่การตั้งถิ่นฐานมีลักษณะหนาแน่นแออัด การใช้ประโยชน์ที่ดินของกิจกรรมต่างประเภทอยู่รวมกันอย่างผสมปนเป ความพยายามที่จะเข้าถึงความสะดวกของถนนสายหลักและกิจกรรมบริการต่างๆ ทำให้การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เหล่านี้เรียงตัวเป็นแนวยาวไปตามถนนสายหลัก ส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ถัดจากริมถนนสายหลักไปทางด้านหลังทำกันน้อยมาก พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นที่นาหรือพื้นที่โล่งกว้างที่ไม่มีการพัฒนาและกลายเป็นพื้นที่สกปรกรกรู้งด้วยขยะมูลฝอยซึ่งถูกทิ้งมาจากชุมชนด้านหน้าที่อยู่ติดถนน นอกจากนั้น ยังมีอาคารและสิ่งปลูกสร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์หรือถูกทิ้งร้าง ลักษณะทางกายภาพเช่นนี้ชี้ถึงความบกพร่องจากการลงทุนของเอกชนและความไร้ประสิทธิภาพในการวางแผนและควบคุมการพัฒนาพื้นที่ของภาครัฐ ปัญหาที่เห็นได้ทั่วไปในจังหวัดอีกอย่างหนึ่ง คือ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องน้ำ การใช้น้ำและการขนส่งทางน้ำที่เพิ่มมากขึ้นอันเป็นผลจากการกลายเป็นเมืองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทำให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น การขาดแคลนน้ำ น้ำท่วม คุณภาพน้ำลดลง นอกจากปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินและสิ่งแวดล้อมแล้ว ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่เห็นได้ทั่วไป คือ ปัญหาสังคมและการปกครอง ซึ่งสัมพันธ์กับความจำของสังคมเกี่ยวกับภาพของชาวนาที่ยากจนและล้าหลัง และวิธีการแก้ปัญหาซึ่งมีความสลับซับซ้อนน้อยกว่าปัญหาของชาวเมือง ดังกรณีเมื่อเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำภาคส่วนแรกที่ถูกจำกัดการใช้น้ำมักเป็นภาคเกษตร

ปัญหาที่มากับการกลายเป็นเมืองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ไม่ใช่ปัญหาเมืองหรือชนบท การปกครองที่มีอยู่สำหรับภูมิภาค คือ การปกครองส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น เป็นการปกครองรูปแบบที่สะท้อนถึงการแบ่งขั้ว 'เมือง-ชนบท' จึงไม่อาจรับมือกับปัญหาดังกล่าวได้ ดังนั้น ในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ส่วนนี้ ความคิดที่แยกขั้ว 'เมือง-ชนบท' ควรถูกสลาย และควรยอมรับความมีอยู่ของความสัมพันธ์เฉพาะของพื้นที่ที่ไม่ใช่ทั้งพื้นที่เมืองและชนบทในความหมายดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรถอยร่นจากความสัมพันธ์ชนบทของพื้นที่ กล่าวคือ ควรรักษาความเป็นชนบทของพื้นที่ไว้ โดยการส่งเสริมกิจกรรมภาคเกษตรอย่างจริงจัง เช่น นโยบายช่วยเหลือเกษตรกร รวมทั้งสร้างความเจริญเติบโตทางธรรมชาติเพื่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมใน ซึ่งการสร้างความสำเร็จเติบโตทางธรรมชาติแบบนี้มีตัวอย่างให้เห็นมาแล้ว แม้ในพื้นที่ 'วงแหวนรอบนอก' ของกรุงเทพมหานครส่วนที่พัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเข้มข้น อย่างเช่น การสร้างพื้นที่สีเขียวในแหล่งอุตสาหกรรม ชุมชนตรอกไฟไหม้ อำเภอแก่ง จังหวัดระยอง ที่ประสบ

ความสำเร็จถึงขนาดชุมชนแห่งนี้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (กนกวรรณ โสภักดี และคณะ, พ.ศ.2559) อนึ่ง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อันประมาณค่ามิได้ จึงควรมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างจริงจัง แม้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่กระทำในพื้นที่อื่นๆ โดยทั่วไปจะมีอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุปสรรคด้านงบประมาณ (ดูตัวอย่างใน ธนวิมล กุลศรี, พ.ศ. 2559, หน้า 12) แต่เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ประเทศและชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น่าจะคืบกับการลงทุน

การวางผังเมืองแบบคริสตอลเลอร์ที่จัดลำดับศักดิ์ของเมืองโดยอาศัยสถานะความเป็นเทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบลของพื้นที่ที่ตั้งที่ใช้นั้นอยู่ เป็นการวางผังเมืองที่ให้ความสำคัญกับความเป็นศูนย์กลางและความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ ซึ่งไม่ลงรอยกับความมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่ การนำวิธีวางผังเมืองแบบนี้มาใช้จึงต้องระมัดระวังและต้องดัดแปลงให้เหมาะสมกับความมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ทั้งนี้ ในเบื้องต้นควรมีการจัดตั้งหน่วยงานใหม่เพื่อพัฒนาพื้นที่ อนึ่ง เนื่องจากโดยพฤตินัยพื้นที่ส่วนนี้และจังหวัดอื่นๆ ในพื้นที่ ‘วงแหวนรอบนอก’ ของกรุงเทพมหานคร ถูกบูรณาการเข้ากับกรุงเทพมหานคร ในทางเศรษฐกิจและสังคมแล้ว หน่วยงานใหม่ที่จะจัดตั้งขึ้นมานี้จึงควรเป็นหน่วยงานสำหรับ EBMR ทั้งภูมิภาค หน่วยงานลักษณะนี้เคยเสนอในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 โดยให้เป็นหน่วยงานประสานงาน (Robinson, 1995, p.106) ซึ่งหน่วยงานลักษณะนี้เคยทดลองใช้มาแล้วในหลายประเทศและไม่น่าพอใจ (Laquian, 1995, p.215) ผู้เขียนจึงเห็นว่า หน่วยงานที่จะจัดตั้งขึ้นมานี้ควรเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจในการกำหนดแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ส่วนที่ขยายออกไปนี้ โดยเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นโดยกฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่กำหนดขอบเขตอำนาจของหน่วยงานไว้อย่างชัดเจน และให้หน่วยงานที่มีอยู่ให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดโดยหน่วยงานนี้ รวมทั้งให้หน่วยงานนี้มีอำนาจดำเนินกิจกรรมบางอย่างที่มีผลต่อการพัฒนาพื้นที่ส่วนนี้อย่างเบ็ดเสร็จ

การพัฒนา EBMR อาจนำมาซึ่งปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนามาช้านาน นั่นคือ จะทวีความเข้มข้นของความเหลื่อมล้ำทางพื้นที่ระหว่างพื้นที่แกนกลางและพื้นที่รอบนอก ในส่วนของความเหลื่อมล้ำทางพื้นที่ระหว่างกรุงเทพมหานครและพื้นที่ต่างจังหวัด ความสำเร็จของการพัฒนา EBMR ย่อมจะทำให้ความเหลื่อมล้ำดังกล่าวกลายเป็นความเหลื่อมล้ำทางพื้นที่ระหว่าง EBMR และพื้นที่ส่วนอื่นของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น สิ่งที่ควรดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนา EBMR คือ การขับเคลื่อนนโยบายการกระจายความเจริญไปยังภูมิภาค เช่น นโยบายการลงทุนการค้าขายชายแดนและการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ ดังที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัยได้ข้อค้นพบว่า การกลายเป็นเมืองของจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีลักษณะเป็นเมืองแบบภูมิภาคเดสโกลตา ที่เป็นเมืองแบบไร้รูปแบบหรือไม่มีศูนย์กลาง การกลายเป็นเมืองแบบผสมกันระหว่างชนบทและเมืองซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการกลายเป็นเมืองแบบเอเชียนี้ฝังลึกในระดับครัวเรือน ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการกลายเป็นเมืองรูปแบบนี้คือ พลังโลกาภิวัตน์ อันได้แก่การพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาเทคโนโลยีโทรคมนาคมและการขนส่ง และปัจจัยท้องถิ่น อันได้แก่สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดที่อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร จนทำให้ผู้ตั้งถิ่นฐานมีไม่เพียงพอที่อุตสาหกรรมจำพวกที่อยู่อาศัยจะพัฒนาในจังหวัดนี้ ประกอบกับมีการปรับเปลี่ยนวิธีทำนาที่สะดวกขึ้นและมีรายได้ดีขึ้น ครัวเรือนเกษตรกรจึงเข้าร่วมกิจกรรมนอกภาคเกษตรโดยไม่ต้องทิ้งการทำนาเสียทีเดียว กิจกรรมภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรจึงดำรงอยู่ด้วยกันในพื้นที่ส่วนนี้

ข้อค้นพบนี้ตรงกับทฤษฎีของแม็กกีและกินสเบิร์ก กล่าวคือ ในการทำทฤษฎีเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นเมืองดั้งเดิมที่สันนิษฐานว่า ความแตกต่างระหว่างชนบทและเมืองจะยังคงมีอยู่เมื่อกระบวนการกลายเป็นเมืองคืบหน้าต่อไป ข้อสันนิษฐานนี้แม็กกีและกินสเบิร์กอ้างว่า ในบริบทเอเชียแล้ว ความแตกต่างระหว่างชนบทและเมืองจะไม่เห็นอย่างชัดเจน แต่กิจกรรมเมืองและชนบทจะผสมกันอย่างเข้มข้น จนไม่สามารถแยกความแตกต่างระหว่างเมืองและชนบทได้ ทั้งนี้ เนื่องมาจากปัจจัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่รอบๆ และระหว่างแกนกลางเมืองขนาดมหึมาของเอเชีย ดำเนินงานในวิธีที่แตกต่างจากประเทศอุตสาหกรรมในศตวรรษที่สิบเก้าและศตวรรษที่ยี่สิบตอนต้น ซึ่งเป็นผลให้เกิดความมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่แห่งกิจกรรมทางเกษตรและนอกภาคเกษตร ซึ่งปรากฏขึ้นมาในพื้นที่ส่วนนี้ ปัจจัยดังกล่าวที่สำคัญ คือ “การตอบสนองโดยตรงต่อสภาพที่มีอยู่เดิม การทะลวงของเวลาพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ พัฒนาการทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงพลังงาน” (McGee, 1991, p.4) กรณีการกลายเป็นเมืองของพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การมีอยู่และวิถีดำเนินงานของปัจจัยดังกล่าวที่ไม่เป็นแบบประเทศอุตสาหกรรม แต่เป็นแบบเอเชียโดยเฉพาะ ดังที่แม็กกีและกินสเบิร์กอ้าง เห็นได้อย่างชัดเจนจากการวิจัยนี้

อนึ่ง ในภูมิภาคเดลาโกตาบางแห่งมีปรากฏการณ์การรุกไล่พื้นที่เกษตรโดยอุตสาหกรรม จนถึงขนาดกิจกรรมทางเกษตรอาจถูกขับออกจากพื้นที่ไปในที่สุด เช่น ภูมิภาคเดลาโกตาของมหานครนิวยอร์ก ซึ่งอาชีพเกษตรอยู่ในสถานะสิ้นหวังและชาวนาพร้อมที่จะทิ้งที่นาถ้ามีทางเลือกอื่น (Kelly, 1999) แต่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาไม่มีปรากฏการณ์นี้ เนื่องจากอาชีพเกษตรเป็นมรดกเป็นผลเพียงพอที่จะดึงดูดไม่ให้ชาวนาทิ้งที่นา

การกลายเป็นเมืองแบบเดลาโกตาในพื้นที่ศึกษานี้มาซึ่งคุณประโยชน์ คือ ประชากรสามารถมีรายได้สูงขึ้นจากการจ้างงานนอกภาคเกษตรโดยไม่ต้องทิ้งครอบครัวและวิถีชีวิตดั้งเดิม แต่ก็นำมาซึ่งปัญหา อันได้แก่ปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไร้ระเบียบและขัดแย้งกัน ปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาสังคมและการปกครอง เนื่องจากพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาไม่อาจจำแนกเป็นเมืองหรือชนบทในความหมายดั้งเดิม ระบบการปกครองแบบภูมิภาคและท้องถิ่นที่มีอยู่ซึ่งสะท้อนถึงการแยกตัว ‘เมือง-ชนบท’ ย่อมไม่เพียงพอ และวิธีวางผังเมืองที่จัดลำดับศักดิ์ของเมืองโดยอาศัยสถานะความเป็นเทศบาลนคร เทศบาลเมือง เทศบาลตำบล ของพื้นที่ไม่ควรนำมาใช้โดยไม่พิจารณาความมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่เมืองรูปแบบนี้ ในขั้นนี้ผู้เขียนเห็นว่า ควรจัดตั้งหน่วยงานพิเศษ โดยให้หน่วยงานนี้มีอำนาจเหนือพื้นที่ที่ประกอบด้วยพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร พื้นที่ ‘วงแหวนรอบใน’ และ ‘วงแหวนรอบนอก’ ของกรุงเทพมหานคร คือที่เรียกว่า EBMR นั่นเอง ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ควรมองข้ามการพัฒนาพื้นที่ส่วนอื่นๆ ของประเทศ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกวรรณ โสภักดี ช่อผกา เหลืองช่างทอง ธัญยาพร ศิริหล่อ อมรรัตน์ ปัจมาพร และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (พ.ศ. 2559). แนวทางความสำเร็จของการสร้างพื้นที่สีเขียวในแหล่งอุตสาหกรรม ชุมชนตรอกไฟใหม่ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

กรณีศึกษา โครงการธนาคารต้นไม้ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. วารสารวิชาการ

Veridian E-Journal, Silpakorn University 9(1) : 27 - 44.

กลุ่มวิเคราะห์สภาพการใช้ที่ดิน กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน. (พ.ศ. 2558). แผนที่ใช้ประโยชน์ที่ดิน จ.พระนครศรีอยุธยา ปี พ.ศ. 2558. ค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2559 จาก <http://www.ddd.go.th>.

กุลยา วิวัฒเสวี. (พ.ศ. 2559). รายงานการวิจัย เรื่อง การกลายเป็นเมืองของพื้นที่ 'วงแหวนรอบนอก' ของกรุงเทพมหานคร : ศึกษากรณีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. งานวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยรังสิต. (พ.ศ. 2550). *โครงการวางและจัดทำผังเมืองรวม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: รายงานการศึกษานโยบายสมบูรณ*. ม.ป.ท. ม.ป.พ.

ธนศัล กุลศรี. (พ.ศ. 2559). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์สิรินธร ตำบลโนนบุรี อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University* 9(3) : 1 - 16.

ภาษาต่างประเทศ

- Ginsburg, N. (1991). Extended metropolitan regions in Asia: a new spatial paradigm. In N. Ginsburg, B. Koppel & T. G. McGee, (Eds.), *The extended metropolis: a settlement in transition in Asia* (pp. 27-46). Honolulu: Hawaii University Press.
- Greenberg, C. (1994). *Region-based urbanization in Bangkok's extended periphery*. Ph.D. Thesis. Vancouver, Canada: The University of British Columbia.
- Iqbal, J. (1990). *Verification of the desakota concept, assessment of land use and environmental problems, and related policy implication: case study of the Northern Corridor, Bangkok, Thailand*. Masters Thesis. Bangkok: Asian Institute of Technology.
- Issarangura, W. (1990). Emerging urban-regional linkages: the Bangkok metropolitan regions. *Regional Development Dialogue*, 11 (2), 56-82.
- Jones, G. W. (2002). Southeast Asia urbanization and the growth of mega-urban regions. *Journal of Population Research*, 19 (2), 119-136.
- Kaothien , U. (1995). The Bangkok metropolition region: Policies and issues in the Seventh Plan. In T.G. McGee & I.M.Robinson, (Eds.), *The mega-urban regions of Southeast Asia* (pp. 328-340). Vancouver, BC : UBC Press.
- Kaothien , U. & Webster, D. (2000). Globalization and urbanization : the case of Thailand. In S. Yusuf, W.Wu & S. Everett, (Eds.), *Local dynamics in an era of globalization : 21 st century catalysts for development* (pp.140-147). Washington , D.C.: The World Bank.
- Kelly, P. F. (1999). Everyday urbanization: the social dynamics of development in Manila's extended metropolitan region. *International Journal of Urban and Regional Research*, 23 (2), 283 - 303.
- Laquian , A. (1995). The governance of mega-urban regions. In T.G. McGee & Robinson, (Eds.), *The mega-urban regions of Southeast Asia* (pp. 215-241). Vancouver, BC: UBC Press.
- Lin, G. C. S. (2001). Metropolitan development in a transitional socialist economy: spatial restructuring in the Pearl River Delta, China. *Urban studies* 38 (3), 383-406.

- McGee, T. G. (1989). Urbanisasi or kotadesasi ? evolving patterns of urbanization in Asia. In F. J. Costa, A. K. Dutt, L. J. C. Ma & A. Noble, (Eds.), *Urbanization in Asia: spatial dimensions and policy issues* (pp. 93–108). Honolulu: Hawaii University Press.
- McGee, T. G. (1991). The emergence of desa-kota regions in Asia: expanding a hypothesis. In N. Ginsburg, B. Koppel & T. G. McGee, (Eds.), *The extended metropolis: A settlement in transition in Asia* (pp. 3-25). Honolulu: Hawaii University Press.
- McGee, T. G. (1995), Metrofitting the emerging mega-urban regions of ASEAN: an overview. In T. G. McGee & I. M. Robinson, (Eds.), *The mega-urban regions of Southeast Asia* (pp. 3-26). Vancouver, BC: UBC Press.
- McGee, T.G. & Robinson, I.M. (1995). Preface; ASEAN mega-urbanization : A synthesis. In T.G.McGee & Robinson, (Eds.), *The mega-urban region of Southeast Asia* (pp. ix–xv, 343-355). Vancouver, BC: UBC Press.
- Rimmer, P. J. (1995). Urbanization problems in Thailand's rapidly industrializing economy. In M. Krongkaew, (Ed.), *Thailand's industrialization and its consequences* (pp. 183-217). New York: St. Martin Press.
- Robinson, I.M. (1995). Emerging spatial patterns in ASEAN mega-urban regions: alternative strategies. In T.G. McGee & Robinson, (Eds.), *The mega-urban regions of Southeast Asia* (pp. 78-108). Vancouver, BC: UBC Press.
- Webster, D. (1995). Mega-urbanization in ASEAN: new phenomenon or transitional phase to the 'Los Angeles world city'. In T. G. McGee & I. M. Robinson, (Eds.), *The mega-urban regions of Southeast Asia* (pp.27–41). Vancouver: UBC Press.
- Webster, D. & Muller, L. (2009). Peri-urbanization: zones of rural-urban transition. In S. Sassen, (Ed.), *Human settlement development, Volume 1* (pp. 280-309). Oxford, UK: Eolss Publishers Co.Ltd.